

ПРОБЛЕМА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УКРАЇНІ І РОСІЙСЬКИЙ ФАКТОР

Мовне питання в Україні завжди було одним із наріжних протягом всього історичного періоду її боротьби за власне державне існування. Тому не випадково проблема збереження і розвитку української мови знаходила своє місце у політичних програмах практично всіх лідерів українського національно-політичного руху – починаючи від Т. Шевченка, П. Куліша, І. Франка, П. Житецького, М. Драгоманова, В. Антоновича, М. Лисенка, М. Старицького, П. Чубинського, І. Котляревського, О. Потебні, М. Грушевського, В. Липинського, І. Лисяк-Рудницького, Дм. Донцова, Л. Цегельського, Ю. Шевельова і закінчуючи такими сучасними фахівцями як Л. Костенко, І. Дзюба, П. Гриценко, О. Забужко, І. Белебега, О. Романчук, О. Романів, Т. Никитюк, О. Ткаченко і багато інших. І це не випадково. За визначенням науковців, мова виступає стрижневим елементом національної культури і розглядається як один із головних факторів національної самоідентифікації народу, а отже – вона є найважливішою духовно-ментальною складовою, що мотивує формування і розвиток національної держави.

Здавалося, що після проголошення Україною своєї незалежності у 1991 році ситуація мала б виправитися і українська мова, штучно відібрана у власного народу – зайняти належне місце в українському суспільстві. На превеликий жаль, такого не сталося. При цьому йдеться не тільки про відсутність будь-яких стимулів з боку держави щодо розвитку саме української мови та дерусифікації мовного середовища, а навіть про посилення русифікаційних тенденцій у країні, що відбувається внаслідок відсутності ефективної державної мовної політики, постімперської інерції та пасивності значної частини українського населення.

Одним із важливих факторів, що негативно впливає на розв'язання мовної проблеми в Україні, залишається російський фактор, який можна сприймати як концептуальний підхід щодо всього українського, у тому числі й української мови з позиції російських інтересів у самому широкому контексті (економічних, політичних, культурних тощо). Заради справедливості слід сказати, що такий фактор має і конструктивну складову, яка визначається цілком позитивним сприйняттям українського соціально-політичного і духовного явища з боку прогресивних представників різних сфер російського соціуму, побудованим на повазі до українського народу, його самобутньої історії, культури, мови, а отже і бажанням будувати політико-економічні і духовно-культурні міжнаціональні стосунки на паритетних началах.

Але, на жаль, існує й інша складова, яка ґрунтується на відверто негативному ставленні до всього українського. Вона тісно пов'язана з позицією нинішньої офіційної Росії стосовно України як незалежної суверенної держави. Її існування не «вписується» в концепцію розвитку Росії як держави, яка, вимальовуючи власні перспективи, оперує такими поняттями як "імперіобудівельна орієнтація", "континенталізм", "євразійство", що, на думку її розробників, повністю відповідають смислу історії існування російської нації [3; 143]. Зрозуміло, що за таких підходів доля української держави має чітке визначення. «Існування України в нинішніх кордонах і з нинішнім статусом «суверенної держави», – стверджує А. Дугін в «Основах геополітики», – тотожне нанесенню страшного удару по геополітичній безпеці Росії, рівнозначно вторгненню на її територію» [3; 218]. Звідси і той ідеологічний тиск, який здійснює Росія по відношенню до України, намагаючись дискретувати все, що пов'язано з українством – історію і перспективою розвитку, культурою, мовою...

Як свідчать реалії, певна частина російських політиків і фахівців в галузі українського питання взагалі вважають, що і «українство» є явищем штучним, вигаданим, таким, що є невід'ємним від російського етносу. Ідея, що була у свій час обґрунтована М. Пригожиним, сьогодні знайшла палких прихильників. Її активно підтримує російський історик і письменник О. Колпаکیدі, Він вважає, що українство останні 20 років розвивається завдяки помилковій «концепції М. Грушевського», яка заснована начебто не на історії, не на фактах, а на міфах про існування якогось окремого українського народу зі своєю державністю. Таку думку відстоює і С. Родін, який стверджує, що всі концепції українських істориків «базуються не на реальних історичних подіях, а на абсолютно необґрунтованих і абсурдних припущеннях, котрі,

перекочуючи із однієї української книги в іншу..., знаходять у решті-решт в очах українців статус «реальних фактів» [10; 173]. «Численні «загадки» і дивності так званої «української історії», що посилено штампуються сьогодні самостійниками, – стверджує він, – легко розв'язуються і пояснюються, як тільки ми відкинемо точку зору, яка нам нав'язується, начебто ми маємо справу з історією етносу («українського»), а станемо, навпаки, інтерпретувати всю суму фактів, пов'язаних з «Україною» і «українцями» як історію етнічної химери. Саме останнє поняття є центральним і провідним для правильного розуміння і пояснення реальної історії «українців» в Росії» [10; 153]. Отже «українці» розглядаються тільки як складова російського етносу, а тому на власне політичне існування вони не можуть розраховувати. «Ніякої української держави не може бути в природі, якщо є Росія, – наголосив російський політичний оглядач М.Леонтьєва на курсах журналістської майстерності у Ялті у березні 2012 р. [6]. О. Самоваров «доводить», що українцям просто не пояснили, що вони є руськими, а 70 останніх років доводили, що вони особливий народ [12; 257]. Якщо ж українці і з'явилися, то не становлять єдиного етнічного цілого. Саме це намагається довести С.Кара-Мурза, наводячи і розвиваючи тезу, що «Україна складається із двох частин, культурні традиції і етнічний склад яких суттєво відрізняються» [4; 91]. Що ж стосується сучасних політичних процесів, то українці в цілому не мають жодних власних мотиваційно-вольових перспектив і виступають виключно лише певним знаряддям західних політтехнологів [4; 170-189]. Звідси і перспективи розвитку української ідентичності, які відверто оцінюються як «нісенітниця», оскільки «українство» не спроможне до спорудження, а тільки до розвалу [12; 257-258].

Оскільки ж українство є чимось випадковим і вигаданим, то будь-які його спроби самовизначитись історично, політично, культурно, мовно сприймаються як образа по відношенню до росіян. Так, Г.Федотов (1886-1951), ще переживаючи за Росію революційну, писав: «Із народів, що залишилися в Росії пряма ненависть до великоросів зустрічається тільки у наших кровних братів – малоросів, або українців. Більшість народів, що населяють Росію, як острівки у руському морі, не можуть існувати окремо від неї; інші, відокремившись, неминуче загинуть, поглиблені сусідами» [17; 177]. Ще більш гостро і категорично цей аспект питання «обставляє» вже згаданий нами С.Родін. «Українці – це особливий вид людей. Народившись руським, «українець» не відчуває себе руським, заперечує у самому собі свою «руськість» і злобно ненавидить все руське» [10; 160-161]. «Хоча саме в тілі Руського етносу і за його рахунок українська химера існує, паразитуючи на його історії, культурі, матеріальних досягненнях» [10; 171]. Стосовно «паратизування» – питання є дуже спірним і відповідь на нього для прихильників подібної версії може бути досить несподіваною. Достатньо звернутися до книги В. Білінського «Країна Моксель, або Московія». А відносно русько-української спорідненості, то і тут не все так просто.

Як відомо, ідея «кровного братерства» активно підтримувалася і насаджувалася офіційною Москвою, починаючи з часів Петра I та Катерини II, які для остаточного руйнування інституцій української гетьманської державності вперше висунули думку про потребу «об'єднання» України з Московщиною в єдину «російську» націю. Результатом могло стати досягнення власних геополітичних цілей і створення могутньої Російської імперії. З цією метою і трансформація змісту понять «Русь», «русин», «русський», «Україна», «українець», «український», «Московщина», «москаль», «великороси», «малороси» тощо використовувалася для обґрунтування власне саме зазначеної ідеї. Хоча, скажімо Л.Цегельський у своїй роботі «Русь – Україна і Московщина – Росія», написаній ще на початку XX століття, обґрунтовує цілком протилежну думку. Він доводить, що від IX ст. і до Хмельниччини слова «Русь» та «русини» були назвою нашого народу. При цьому паралельно вживалися і слова «Україна» та «українець», які спочатку мали відношення до тієї самої землі, що і «Русь», а точніше до околиці по річках Росі й Росаві. Для позначення ж народу, що жив на північ, використовувалися виключно слова «Московщина» та «москаль». Тільки після смерті Хмельницького (в XVII ст.), а особливо – після Мазепино розгрому під Полтавою (у XVIII ст.), стали в нашого народу відмирати назви «Русь» і «русини», а натомість прийматися назви «Україна» і «українець». Особливо цьому сприяв факт входження України в спілку і тісніші взаємини з Москвою. «Тоді, – підкреслює Л.Цегельський, – й починають в нас слова «Русь» і «русський народ», як означення нашого краю і народу, відмирати – насамперед, з тієї причини, щоб відрізнити нас від москалів, які звались «русскими людьми» [19; 74-75].

Що ж стосується ставлення Г.Федотова до самої Росії, то воно було досить суперечливим. Найбільшу привабливість у нього викликає Київська Русь і особливо Великий Новгород – носій

руського «народоправства». Це найбільш руське явище, «найбільш чисте від татарської домішки» [15; 354]. В Московському ж царстві Федотов бачить ледве що не спадкоємницю татарських усулів. Саме Москва, де вплив татарства відчувається сильніше, стає «збирательницею» землі руської. І своїм піднесенням вона зобов'язана перш за все татарофільській і зрадницькій політиці своїх перших князів, що забезпечило їй мир і безпеку власної території [16; 281]. Москва, на думку Федотова, стає оплотом тоталітаризму. «Московське самодержавство, при всій його видимій цільності, було явищем дуже складного походження. Московський государ, як князь Московський, був вотчинником, "хазяєм землі руської" (так називали ще Миколу II). Але він же був спадкоємцем і ханів-завойовників й імператорів візантійських. Царями називали на Русі і перших і других. Це злиття різнорідних ідей і засобів влади створювало деспотизм якщо не єдиний, то рідкий в історії» [16; 283-284]. Імперія Петра I малюється Федотовим як жорсткий, але цілком необхідний період засвоєння західних цінностей, як період зародження російської інтелігенції, котрій філософ дає класичне визначення: «російська інтелігенція є група, рух і традиція, що об'єднана ідейністю своїх задач і безгрунтовністю своїх ідей» [18; 71-72]. Саме інтелігенція породила російську революцію. Історично більшовизм для Федотова – все ж продукт національного духу. Він бачить у ньому повернення Росії до Московської деспотії. Сталін для нього – тиран, що відродив царизм. Федотов ретельно відслідковує всі зміни більшовистської доктрини. Він вражений відродженням націоналізму в СРСР (1935 г.), відзначаючи разом з тим: «Вчора ще можна було передбачити прийдешній в Росії фашизм. Сьогодні він вже прийшов. Справжнє ім'я для ладу СРСР – націонал-соціалізм. Тут це ім'я є більш доречне, ніж у Німеччині, де Гітлер явно зрадив націонал-соціалістичну ідею. Сталін, зраджуючи комунізму, стає націонал-соціалістом» [14; 53].

Висновок Г.Федотова може сприйматися як дещо парадоксальне на тлі розповсюдженого ідеологічного кліше про пріоритет інтернаціонального над національним в теорії соціалізму і наукового комунізму. Але думки про те, що радянський інтернаціоналізм і в період активної розбудови соціалістичного ладу в СРСР часто виступав з російським обличчям, не були поодинокими. Принаймні у мовній політиці пріоритет безумовно надавався російській мові. До речі, і у сучасній російській політиці орієнтація на культивування ідеології російського націоналізму має абсолютно реальні обґрунтування. М.Тоненкова у своїй книзі «Духовные крылья России. Социально-культурные и духовно-сущностные ценности развивающейся России» дає глибокий аналіз духовного стану сучасного росіянина. З боєм в душі і відверто, як справжній патріот свого народу, пише вона про ті проблеми, які сьогодні переживає не просто російське суспільство, а саме російський етнос, як титульний, в сучасній Росії. У зв'язку з цим наводяться певні міркування стосовно того, як зберегти його самобутність (самість), захистити від глобалізаційних і міграційних процесів, а у тому числі від неруських в Росії, застосовуючи політичні, кадрові, культурні, правові тощо механізми [13]. Більш конкретно висловлюється представник сучасного російського націонал-більшовизму А.Дугін: «Реалізація геополітичних планів [Росії – В.Т.], – пише він, – із самого початку має синхронно супроводжуватися діями, спрямованими на демографічне збільшення руських і на їх етнічне перегрупування з метою компактно засвоїти повноту «життєвого простору» нації. Досягти цієї мети можна виключно політичними засобами, котрі повинні і привести безпосередньо до бажаного результату і забезпечити економічні заходи у даній сфері. Політичне рішення може бути тільки одне: висування на перший план концепцій руського націоналізму...

Слід навіювати всім руським основну ідею, що особиста самоідентифікація кожної окремої людини є другорядна, похідна величина від самоідентифікації національної. Руські мають усвідомити, що, у першу чергу, вони є православними, у другу руськими і лише в третю людьми. Звідси й ієрархія пріоритетів як в особистому, так і приватному житті. Вище за все православна самосвідомість нації як Церкви, потім чітке розуміння неподільності, цілісності, тотальності і єдності руського етнічного організму,... і лише в останню чергу, переживання конкретної особистості як самостійної атомарної одиниці» [3; 146].

Російський націоналізм застосовує широку науково-теоретичну базу для власного обґрунтування. Значну роль тут відіграє і расологія, яка останнім часом, використовуючи багатий емпіричний матеріал різних галузей знань – археології, антропології, фізіології, генетики тощо оформилась в самостійний напрямок наукових досліджень (Г.Аксаєва, Т.Алексєєва, А.Богашев, В.Дерябін, В.Спіцин, Т.Томашевич, Т.Панасюк, Н.Дубовий та інші) і знайшла в Росії багато

симпатиків і прихильників, у тому числі й для осмислення і обґрунтування російських державотворчих та геополітичних позицій. В межах названої дисципліни стала потужно опановуватися й ідея про арійське походження росіян, про їхню антропологічну тотожність з аріями (норманами), про Північ європейського континенту (до якого належать і північні регіони Росії) як колыску арійської раси, яка, між іншим, генетично володіє більш потужним соціально- і культурноенергетичним потенціалом у порівнянні з іншими расами тощо [1]. При цьому погляд російських фахівців у даному питанні має яскраво виражений расовий підтекст. З одного боку, доводиться генна чистота російського етносу, який, керуючись високими моральними переконаннями, у своїй масі унікав змішаних шлюбів і «за доведеннями генетиків» не втратив свого «расового ядра» і автентичності незважаючи навіть на численні різноетнічні напластування, у першу чергу татаро-монгольського. [1; 196-206]. З іншого боку, доводиться, що саме російська арійська раса має переваги над іншими расами, що мешкають на території сучасної РФ.

Через призму расового підходу часто оцінюється і український феномен, тільки з діаметрально протилежною логікою. Яскравим прикладом саме такого підходу є позиція С.Родіна, який, у свою чергу, спирається на міркування А.Царинного. Останній виходить з того, що населення Південної Росії (так він називає територію України) у расовому відношенні є змішаним. Руське у своїй основі, воно увібрало в себе кров цілого ряду племен, переважно тюркського походження – хозари, печеніги, такі дрібні народи, як торки, берендеї, ковці, половці, татри, черкеси. Всі вони залишили свій відбиток у фізичних і психічних особливостях южноруського (тобто українського) населення. Спостереження над змішенням рас показує, що в наступних поколіннях, коли схрещування відбувається вже тільки в межах одного народу, тим не менш, можуть народжуватися особи, що відтворюють у чистому вигляді предка чужої крові. Знайомлючись з діями українського руху..., ми винесли враження – це саме особи, які відхилилися від загальноруського типу в бік відтворення предків чужої тюркської крові, які стоять у культурному плані значно нижче руської раси. А оскільки відомо, що «у нижчих расах втілюються духи також нижчих душевних якостей, то зрозуміло, чому «українці» відрізняються звичайно тупістю ума, вузькістю кругозору, глупим упямством, крайньою нетерпимістю, гайдамацьким звірством і моральним розпутством» [10; 160-161].

Тому зрозуміло, що Україна, за глибоким переконанням подібних фахівців, не має ані географічної унікальності, ані етнічної виключності, ані особливої культури універсального значення» [3; 217], ані оригінальної мови. Оцінка останньої також повністю відповідає концептуальним засадам російського імперіобудівництва. «Винайдений ними [українцями – В.Т.] суржик – українська мова», – пише С.Родін, – відіграє важливу роль «у приховуванні справжнього характеру українського етногенезу» «Мова – не просто засіб спілкування, вона ще й носій інформації. В ній закладена пам'ять про минуле народу, його духовні корені, його ворогів і святині. Зміна мови позбавляє народ історичної пам'яті, орієнтирів у зовнішньому світі, кардинально змінює його духовну сутність. Саме винайдений український «волапюк» і став головною зброєю знищення національної самосвідомості малоросів, перетворення їх із «Руських на українців». [10; 167].

«Українець не мислить – він вірить. Вірить у будь-яку брехню, якою б очевидно я навіть страшенною вона не була. І ця його абсолютна спроможність піддаватися навіюванню можлива лише тому, що сама здатність мислити в українця зведена до мінімуму. Його мислення є вкрай обмеженим. І зовсім не випадково, що за більше ніж столітнє існування української «новомови» на ній не було створено жодного видатного твору – художнього, наукового або будь-якого іншого» ... «Мислити українською, звісно, можна, але рівень цього мислення занадто вбогий і примітивний, щоб піднятися до осмислення достатньо складних інтелектуальних проблем» [10; 168]. Те, що автор сам демонструє, м'яко кажучи, «недосконалість» власної освіти і культури, є очевидним. Але на превеликий жаль, подібний напрям думок знаходить повне порозуміння і серед представників української влади. Ось для порівняння думка одного з депутатів Луганської облради, генерального директора Луганської обласної держтелерадіокомпанії Р. Мирошника. Діти, котрі навчаються на українській мові, вважає він, у майбутньому складуть "недорасу" і будуть усього позбавлені. Адже ми позбавляємо людей можливості отримання знань, котрі приходять на російській, англійській та інших мовах. Про це він наголосив 6 липня на позачерговій сесії обласної ради, під час обговорення заяви на підтримку мовного закону [8]. За даною логікою, будь-які інші національні мови, які

захищають практично всі національні держави у світі, також сприяють розвитку «недорас». А твердження про особливу роль російської мови в отриманні інформації є явним перебільшенням, оскільки 90% світової інформації дається все ж таки англійською мовою, у той час як російською – лише 0,1% [5].

Взагалі тиск на українську мову та її дискредитація не випадково посідає особливе місце в російському антиукраїнському проекті. Витончені російські інтелектуали прекрасно розуміють, яку роль відіграє національна мова у національно-державному будівництві. Тому в самій Росії ставлення до російської мови набуває особливого значення саме на цьому напрямку її розвитку.

По-перше, це відповідає завданням укріплення російської державності, а тому одноставно підтримується в російських наукових й інтелектуальних колах. Розмірковуючи про особливості російської духовності, М.Тоненкова звертається до феномена національної правди, яка пов'язана з такими складовими як справедливість, мораль, святість, сімейний уклад тощо. При цьому особливу увагу вона приділяє саме мові. «...Чудо російської правди, – зазначає вона, – ще й у нашій великій російській мові. Викривлення її псує і наше інформаційне поле. Тому викривлення мови руйнує націю» [13; 62-63]. Підтверджує цю думку й ієрей російської православної церкви Олексій Мороз. «Що робить народ народом?», – ставить він запитання. І сам на нього відповідає: «Перш за все віра і єдина мова. Мова – це словісна ікона народу, котра боронить національний, історичний, культурний і духовний спадок. Зруйнуй мову, знищ її – і народу не буде. Релігія, філософія, історичний світогляд людини, психологія народу – все тримається на мові, а без всього цього народ швидко перетворюється на електорат і розчиняється в історії» [9]. І з цими словами не можна погодитись. Але при наявності одного суттєвого зауваження: право на свою мову має кожний народ, у тому числі український. Інакше він також здатний «перетворитися на електорат і розчинитися в історії».

По-друге, для Росії, як і для кожної метрополії, політика культурно-мовного пригнічення поневоленних народів є одним із засобів і власного політичного самозбереження. Отже, деукраїнізація і русифікація мовного простору України цілком відповідає завданням не тільки політичного самозбереження Росії як нової імперії, але й забезпечення нею свого геополітичного панування на тих територіях, які вона розглядає як власні історичні землі. Показово, що у концептуальному документі Російської Федерації «Загальні проблеми безпеки. Роль і місце інформаційної безпеки» серед факторів, що представляють загрозу її інформаційній безпеці, є і такий - «прагнення скоротити використання російської мови як засобу спілкування за межами Росії». І серед основних завдань забезпечення інформаційної безпеки РФ чільне місце посідає положення про «підвищення ролі російської мови як державної мови і мови міждержавного спілкування народів Росії і держав – учасників СНД» [11]. І навпаки, саме через розвиток власної культури і мови Україна, як і будь-який інший поневолений народ, здатна набути реальної політичної незалежності і безальтернативної державної самовизначеності. Звідси для України потреба у збереженні і розвитку української мови – це не вузько лінгвістичне питання. Зважаючи на те, що мова є своєрідним синтезом усього національного, фокусом його бачення, мовне питання неминуче перестав бути тільки лінгвістичним питанням, чи, краще сказати, безпосередньо лінгвістичним, а стає питанням соціальним, культурним і політичним [7]. До того ж українська мова сьогодні залишається одним із тих індикаторів, які ще здатні ідентифікувати Україну як окремішність у світовому загальноцивілізаційному полі, а отже саме вона – українська мова, забезпечує збереження українськості як оцієї окремішності, що власне і створює духовно-культурну основу української нації і державності [2].

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Авдеев В. Расология. Наука о наследственных качествах людей. Изд. 2-е дополненное. Серия «Библиотека расовой мысли» / В.Авдеев. – М.: Белые альвы, 2007. – 672 с.
2. Гриценко П. Українська мова – єдиний шлях збереження української державності // <http://www.radiosvoboda.org/content/article/2164401.html>].
3. Дугин А. Основы геополитики. / А.Дугин. – М.: АРКТОГЕЯ-центр, 2000. - 928 с.
4. Кара-Мурза С. Оранжевая мина /С.Г.Кара-Мурза, А.А.Александров, М.А.Мурашкин, С.А.Телегин. – М.: Алгоритм, 2008. – 240 с.

5. Кравчук Л. Европейская хартия национальных языков... // news/136173/kravchuk_quotevropеyiskaya_hartiya_regionalnyh_yazykov_ili_yazykov_menshinstv_z_ashischaet_yazyki_a
6. М.Леонтьев. Никакого украинского государства не может быть в природе... // http://censor.net.ua/news/201599/rossiyiskiyi_jurnalist_nikakogo_ukrainskogo_gosudarstva_byt_ne_mojet_v_prirode
7. Лизанчук В. «Раби, подножки, грязь Москвы...»/ В.Лизанчук //За вільну Україну. - №27, 12 липня 2012 року.
8. Мирошник Р. Дети, которые обучаются на украинском в будущем составят «недорасу»... // www.segodnya.ua/news/14406489.html
9. Мороз А. Русский язык – великое достояние всего человечества // <http://www.km.ru/front-projects/russkii-yazyk-velikoe-dostoyanie-vsego-chelovechestva/russkii-yazyk-velikoe-dostoyani>
10. Родин С. «Сокровенная тайна украинства» /С.Родин // Молодая гвардия. - №1-2 – 2010. – С.153-174.
11. Російська Федерація: «Загальні проблеми безпеки. Роль і місце інформаційної безпеки» // <http://all-ib.ru>
12. Самоваров А. Нужно ли нам возвращаться в СССР? Русский проект / А.Самоваров. – М.: Яуза-пресс, 2009. – 320 с.
13. Тоненкова М.М. Духовные крылья России. Социально-культурные и духовно-сущностные ценности развивающейся России / М.М.Тоненкова. – М.: Амрита-Русь, 2004. – 320 с.
14. Федотов Г.П. "Новый идол" // Судьба и грехи России. – Т.2. / Г.П.Федотов – СПб., "София", 1991. – С.50-65.
15. Федотов Г.П. Республика Святой Софии // Собрание сочинений в 12 т. – Т. 9. / Г.П.Федотов – М.: Мартис, 2004. – С.352-359.
16. Федотов Г.П. Россия и свобода.// Судьба и грехи России. – Т.2./ Г.П.Федотов – СПб., "София", 1991. – С. 276-303.
17. Федотов Г.П. Судьба и грези России / избранные статьи по философии русской истории и культуры. В двух томах / сост., вступ. ст. и примеч. В.Ф.Бойкова / Г.П.Федотов – С.-Петербург: «София», 1991. – С.173-185.
18. Федотов Г.П. Трагедия интеллигенции // Судьба и грехи России. – Т.1. / Г.П.Федотов – СПб.: "София", 1991– С.66-101.
19. Цегельський Л. «Русь – Україна і Московщина – Росія». Історико-політична розвідка / Л.Цегельський – Львів: Априорі, 2007. – 104 с.

SUMMARY

The article is devoted to problem of developing the state language in Ukraine now and what does the Russian factor influence on this situation.

Т. І. БУТЧЕНКО

ФОРМАЦІЙНИЙ ТА ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПІДХОДИ: ШЛЯХИ ВЗАЄМОДОПОВНЕННЯ

Догматизація і міфологізація сучасного суспільствознавства – реальні загрози сьогодення, потреба подолання яких вкотре змушує замислюватися над шляхами подальшого розвитку методології пізнання суспільно-історичних явищ, зокрема, в плані порівняльного аналізу формаційного та цивілізаційного підходів на предмет визначення дороговказів їх взаємозбагачення.

Розв'язуючи це актуальне завдання, спочатку звернемося до формаційного підходу, представники якого (переважно філософи марксистського спрямування) орієнтовані на реконструкцію тотальності суспільно-історичного розвитку в загальнолюдському вимірі. Для цього розроблювався зміст поняття «суспільно-економічна формація», що позначає специфічний тип суспільної системи, яка розвивається за особливими закономірностями на підґрунті певного способу виробництва. Іншими словами, суспільно-економічна формація – це «свого роду скелет